

Дарко Маринковић
„Мегатренд“ Универзитет, Београд

ОКТОБАР 2000. – СВЕТ РАДА ПРЕД ИЗАЗОВИМА ЈЕДНЕ НЕДОВРШЕНЕ РЕВОЛУЦИЈЕ

Сажетак

Било је очекивано и логично да ће после 5. октобра 2000. друштвена кретања кренути другачијим, повољнијим, позитивнијим током, пре свега за најугроженије – припаднике света рада. Међутим, веома брзо после петооктобарских догађања радници и грађани настављају да се суочавају са сивилом стварности, која се споро мења. Насилно прекинута транзиција се наставља, али ни приближно оним темпом који је очекиван и који је реално био могућ. У политички живот улази и све се чешиће користи израз „недостатак политичке воље“, који, у ствари, еуфемистички прикрива недостатак политичких, стручних и моралних капацитета нових власти да ефикасније и по социјално прихватљивијој цени остварују неопходне социјалне и економске реформе.

***Кључне речи:** Свет рада, револуција, социјални бунт, економске и социјалне реформе, штрајкови, приватизација, корупција*

Ако је стање радничке борбе, што подразумева, динамику, интензитет, појавне облике, актере, ефекте, збирни показатељ политичког, економског и социјалног стања у једној земљи, онда се на основу тога може рећи да се стање у Србији после 5. октобра није значајније поправило, бар не за раднике, као основну покретачку

снагу индустријских и социјалних конфликта.¹⁾ Напротив, анализа економског и социјалног стања, као и сва релевантна истраживања јавног мњења, посебно она која су се директно односила на ставове радника и синдиката²⁾ показују да очекивања радника, који су били највеће економске и социјалне жртве транзиције нису ни близу остварена. Напротив, поменута истраживања и анализе потврђују да је са протеком времена, после 2000. све више расло разочарење и неповерење у нове – старе политичке актере.

Грађански и социјални бунт који се излио на улице Београда и других градова Србије 5. октобра 2000. године, има своју веома бурну историју. Сви политичари, али и знатан број аналитичара догађаје од 5. октобра 2000. године називају револуцијом. Ако би се генерално прихватио тај назив онда би уз њега обавезно требало додати одредницу – недовршена. Петооктобарска револуција је још једном отворила основно морално питање сваке револуције, сажето у афоризму - „да ли ће слобода умети да пева, онако како су сужњи певали о њој“. Масовни протести због фалсификовања локалних избора у зиму 1996. године, представљали су неку врсту генералне пробе за оно што се догодило у октобру 2000. године.

Већ тада у току трајања протеста, крајем 1996. године, отворене су расправе и изношена опречна мишљења о природи карактеру ових протеста. Те расправе настављене су и касније. Оне су значајне, јер одговор на питање о карактеру овог протеста, може бити основа за ширу анализу законитости односа различитих компоненти у политичким и грађанским протестима. Неспоран је у основи грађански и политички карактер ових протеста. На улице су, по први пут после 1993, изашли радници различитих предузећа и јавних служби, припадници различитих синдиката, различитих политичких странака, да би заједничком снагом одбранили своје основно цивилизацијско право – право гласа, схватајући, многи први пут, да је то право основ свих других политичких, економских и социјалних права. Огромну већину оних који су ушли на улице, да изразе свој протест везивало је још нешто- били су сиромашни, разочарани, многи од њих без посла и средстава за пристојан живот, у страху и социјалној несигурности. Фалсифико-

1) Стајић Дубравка, *Заблуде о социјалној држави*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

2) С. Михајловић, З. Стојиљковић, Г. Иванић, Д. Маринковић, *Синдикални барометар 2001, 2003, 2005*, УГС „Независност“, Центар за проучавање алтернатива, Београд.

вање локалних избора била је само кап у препуној чаши, растућег политичког и социјалног незадовољства. Пратећи ток штрајкова и других, радикалних видова радничке борбе у кризним деведесетим годинама, може се уочити да су они у целини имали мале ефекте. Али радничко незадовољство је перманентно расло. Неуспешни штрајкови, односно мали ефекти штрајкачке борбе у великој мери условљени укупним пропадањем друштва, али и ригидношћу власти су само доливали уље на ватру радничког и грађанског незадовољства. Штрајкови су у највећој мери служили као вентил за неефикасно пражњење нагомиланог радничког незадовољства.³⁾ Међутим, тај вентил је очигледно имао све мањи капацитет, тако да није могао да апсорбује растуће радничко незадовољство. Тако је и у масовним протестима 5. октобра 2000. стигао збирни рачун за национализам, ратове, пропадање националне привреде, сиромаштво, социјално безнађе, изгубљена радна места, неисплаћене зараде, ускраћена радна, економска, социјална и синдикална права. Другим речима, један од стубова грађанског, политичког протеста било је радничко незадовољство, за које су дотадашњи штрајкови и други облици радничког протеста представљали преузак оквир. То на најбољи начин доказује чињеница да је иницијална каписла петооктобарских протеста био штрајк рудара у руднику угља „Колубара“, који снабдева угљем највећи извор електричне енергије у Србије – Термоелектрану „Никола Тесла“ Обреновац.

Било је очекивано и логично да ће после 5. октобра 2000. друштвена кретања кренути другачијим, повољнијим, позитивнијим током, пре свега за најугроженије – припаднике света рада. Међутим, веома брзо после петооктобарских догађања радници и грађани настављају да се суочавају са сивилом стварности, која се споро мења. Насилно прекинута транзиција се наставља, али ни приближно оним темпом који је очекиван и који је реално био могућ. У политички живот улази и све се чешће користи израз „недостатак политичке воље“, који уствари еуфемистички прикрива недостатак политичких, стручних и моралних капацитета нових власти да ефикасније и по социјално прихватљивијој цени остварују неопходне социјалне и економске реформе.⁴⁾

Раднички штрајкови и други облици радничке борбе после

3) Маринковић Дарко: „Синдикати и политичке странке у транзицији“, *Политичка ревија*, 2/2009, Институт за политичке студије, Београд, 2009.

4) Стојиљковић Зоран, *Конфликт или дијалог*, ФПН, Sviss Labour Assistance, Београд, 2008.

2000. године на најупечатљивији начин показују да реформе нису кренуле оним током који је очекиван, односно да су се и даље задржали, а на многим тачкама и порасли разлози радничког незадовољства. У радничким штрајковима после 2000. године испољавају се, па чак и заоштравају кључне карактеристике штрајкова, које су се испољавале и у претходном периоду.

Пре свега, наставља се основна тенденција одржавања па и пораста броја штрајкова. Радници веома често посежу за штрајковима. Некада из немоћног беса, некада из очаја, некада јер није постојао ни један други начин да одбране своје најосновније материјалне и социјалне интересе и и права, а веома често под утицајем политичких странака, како оних на власти, тако и оних у опозицији. То, другим речима, значи да друштво после 2000. године у основи задржава онај исти степен конфликтности које је имало и у претходном периоду. Нажалост, ни једна организација, укључујући и синдикате не води данас целовиту евиденцију и аналитику броја и других карактеристика штрајкова и других радикалних видова радничке борбе. Међутим, према неформалним изворима у Србији се дневно догађа између 40 и 50 штрајкова, што значи да се дневно јавља толико неуралгичних, конфликтних тачака. Нема потребе посебно коментарисати шта то значи за укупну политичку и социјалну стабилност друштва, како тренутно, тако и на дужи рок.⁵⁾

Наставља се тенденција проширивања фронта штрајкачке борбе. Како су се трошили ресурси из претходног периода и све интензивније пропадала национална привреда, штрајку све чешће прибегавају и она предузећа, која су била од значаја за преживљавање система и којима је политичка власт давала разне привилегије.

Годину дана после штрајка, који је био увод у масовне грађанске и политичке протесте петог октобра, у октобру 2001. године, рудари РЕИК Колубара поново ступају у штрајк. Непосредни повод штрајка биле су рестриктивне мере Владе Србије - усвајање Уредбе о уређивању плата у јавним предузећима, којом су зараде запослених у свим јавним службама и предузећима замрзнуте на затеченом нивоу и најава отпуштања вишка запослених. Убрзо после тога уследио је нови сукоб између синдиката и пословод-

5) Дарко Маринковић, *Компаративна студија мирног и конглоктног решавања радних спорова*, Агенција за мирно решавање радних спорова, Београд, 2009.

ства око трајног решавања статуса рудника угља са јамским копом – иначе једног од најпроблематичнијих делова ЕПС, који је годинама пословао са губитком. У информацији повереника УГС „Независност“ о току и кључним моментима штрајка, која говори о атмосфери конфликтности и неповерења се, поред осталог, каже следеће:

„Дана 09. октобра 2001. године од 08,00 часова ујутро су чекани представници Владе Србије да дођу на наставак преговора, а они нису хтели, већ су предлагали да се састанак одржи било где на територији Србије, само не у оквиру ЈП РБ „Колубара“. (као разлог су наводили бригу за личну безбедност).

Став Штрајкачког одбора и Заједничког одбора УГС „Независност“, је био да се штрајк мора одржати искључиво у ЈПРБ „Колубара“, а да им се гарантује апсолутна безбедност.

Око 22, 9. октобра 2001. године Вучетић (председник Штрајкачког одбора) дошао је у канцеларију и рекао да је прекинуо преговоре, јер неће потписати делове споразума (са Владом Србије) који се односе на вишак радника, а да нису јасна нека правна питања и формулације из понуђеног Програма.

У 23,25 министра енергетике Новаковић дао је изјаву новинарима пред педесетак радника, који су се пробили у зграду, да су договорена економска питања, а да се преговори о правним питањима настављају у наредних неколико часова.

У 05,00 часова 10. октобра 2001. године су представници Владе Србије потписали текст овог Споразума, а Здравко Вучетић, председник Штрајкачког одбора је одбио да потпише, са напоменом да ће у току преподнева одржати зборове радника и упознати их са текстом Споразума, па тек ако они прихвате, потписати Споразум, што је и урадио истог дана у 13 часова“⁶⁾

Нажалост, овај штрајк је потврдио да се историја не понавља, или ако се понавља да се, по правилу, понавља као фарса. Наиме, овај штрајк, по свим аспектима, организације, тока, постављених циљева, остварених ефеката, не спорећи при томе оправданост радничког незадовољства и захтева, није био ни бледа сенка штрајка, који је годину дана раније уздрмао и покренуо Србију.

6) Лична документација аутора текста

Два основна разлога су утицала на то.⁷⁾ Прво, у претходном штрајку, као и у петооктобарским протестима истрошила се годинама нагомилавана енергија радничког и грађанског незадовољства. Поред тога, разочарење у ток и ефекте реформи, чији су резултати били далеко испод очекивања, додатно су умањили мотивацију радника за протесте и радничку борбу у целини. Друго, после петог октобра, имајући у виду да је успостављање контроле над РЕИК Колубара од стратешке важности за сваку власт, будући да се ту производи око 70% укупне електричне енергије у Србији, политичке странке су започеле борбу за стављање појединих синдиката под своју контролу, на начин у суштини штетан и за те партије и за синдикате. То се, нажалост, догодило, тако да је синдикат Термоелектрене „Никола Тесла“ у Обреновцу дошао под контролу Демократске странке, Рудник угља и ТЕ „Вреоци“ под контролу ДСС, а ТЕ Костолац“ код Пожаревца, традиционално под утицај СПС. За разлику од претходног у коме је доминирало изворно радничко незадовољство, штрајк у октобру 2001, био је доминантно политички мотивисан и вођен под утицајем и интересима политичких странака, због чега је неизбежно завршио неуспехом. Тај пораз, међутим, није послужио као опомена синдикалном руководству Синдиката ЕПС. Напротив, поделе и сукоби у руководству, који су се пренели и на чланство, по основу политичке припадности су настављени и све се више заоштравали, што је водила сталном опадању огледа и утицаја и коначно потпуној блокади рада овог, некада једног од најмоћнијих и најутицајнијих синдиката на српској синдикалној сцени.

У периоду после петог октобра 2000. године отвара се још један фронт штрајкачке борбе - сукоби везани за привредни криминал, пљачку још увек друштвене имовине у предузећима, као и за процес приватизације, односно тачније речено незаконитих приватизација, које су се сводиле на трансфер имовине у руке тајкуна, који су то углавном постали у време власти Слободана Милошевића, али су успели да се „прилагоде“ новим властима.⁸⁾ Ток приватизација после 2000. године показује да су радници дефинитивно одбацили идеолошка оптерећења из претходног периода

7) M. Upchurch „Strategic dilemma for trade unions in transformation: The experience of Serbia“, *SEER*, 4/2006, Brussels

8) *Криза и развој*, Зборник радова са истоименог научног скупа, Институт друштвених наука, Београд, 2009.

везана за друштвену својину, самоуправљање и приватизацију.⁹⁾ Све чешће се радници и синдикати обраћају надлежним државним органима да се покрене или убрза процес приватизације појединих предузећа, како би коначно изашли из вишегодишњег зачараног круга пропадања предузећа, развлачења опреме и машина, непримања зарада и грубог кршења основних радних, економских и социјалних права. Приватизације, односно припреме предузећа за приватизацију често трају беспотребно дуго, при чему се уништава људска, финансијска и технолошка супстанца предузећа. Чести су случајеви непоштовања приватизационих уговора и нереаговања, или неблаговременог реаговања надлежних државних органа на такве појаве.¹⁰⁾

Карактеристичан је у том погледу штрајк у Индустрији конфекције и падобрана „Клуз“ у Београду, који је трајао током целе 2003. године. Поменута фабрика била је један од гиганата текстилне и укупне индустрије у бившој СФРЈ и целом региону. Запошљавала је у време пуног успона око 10.000 радника, имала веома широк производни програм, развијену сопствену трговинску мрежу и високу стопу извоза својих производа. У саставу Фабрике „Клуз“ деловао је и војни, привилеговани део – производња падобрана. Распад СФРЈ, санкције међународне заједнице и криза тешко су погодили ову Фабрику, која од почетка деведесетих бележи тенденцију сталног економског, технолошког и укупног пропадања. У целокупном периоду кризе фабрику погађају штрајкови, чији се интензитет нарочито повећава после 2000. године, када се коначно отпочиње процес приватизације. Радници и два синдиката који су деловали у оквиру Фабрике СССС и АСНС, као најбројнији и најутицајнији синдикат у овом колективу, указивали су на бројне злоупотребе, подносили кривичне пријаве полицији и надлежним тужилаштвима, везаним за незаконитости у пословању и супротстављали се кршењу радних и социјалних права запослених и најављиваним масовним отпуштањима у процесу реструктуирања и приватизације Предузећа. У Предузећу су понижавајуће мале зараде нередовно исплаћиване, а запосленима нису уплаћени доприноси за пензијско осигурање за период од десет година, тако да и они који су стекли фактичке услове по годинама стажа и живота

9) Љ. Машар, *Макроекономско планирање и тржишна привреда*, Савезни секретаријат за развој и науку, Београд, 2001.

10) М. Hadžić, „Rethinking privatisation in Serbia“, *Eastern European Economics*, 2002.

нису могли да остваре право на пензију. Све је то имало за последицу изразито негативну конфликтну атмосферу у Предузећу. О тој атмосфери се говори у Допису два синдиката - СССС и АСНС, упућеном 26. јуна 2003. године Колегијуму Директора ДП (друштвеног предузећа) „Клуз“, у коме се, поред осталог, каже:

„Због крајње неподношљиве атмосфере која је већ дуже време присутна у производном делу предузећа (вербална агресија, претње отказом и принудним одморима, произвољни премештаји радника на друга радна места, што има за директну последицу пад производње и немогућност испуњења обавеза према ино-партнерима – од вас као од директора Предузећа тражимо:

- 1. Да подржите захтеве радника „Клуз – Козаре“, за опозицијом Скупштине и Управног одбора Предузећа;*
- 2. Да хитно предузмете законом предвиђене мере ради заштите запослених од самовоље неодговорних појединаца који на најбескрупулознији начин злоупотребљавају своја службена овлашћења.*

Уједно позивамо све чланове Скупштине Предузећа да још у току дана поднесу оставке и на частан начин допринесу разрешавању ове мучне ситуације која притиска наш колектив“⁽¹¹⁾

Неколико дана касније Штрајкачки одбор кога чине представници АСНС и СССС, обраћа се јавности, са циљем да се јавности представе стварно стање у Предузећу и мотиви запослених да ступе у штрајк. У том Саопштењу се каже:

„Огорчени због сталних претњи, необузданог, бахатог и осионог понашања председника Управног одбора Миливоја Радуловића, запослени у ДП „Клуз – Козара“, предвођени одборима синдиката АСНС и СССС покренули су иницијативу за опозив Скупштине и Управног одбора предузећа (због оспорене легалности истих чека се пресуда Трговинског суда у Београду) формирали Штрајкачки одбор у складу са Закономима и од уторка 1. 07. 2003. године ступиле у свакодневне, једночасовне штрајкове упозорења (од 12-13 h).

Више од 50% запослених се својим потписом двосмислено изјаснило за опозив Скупштине и Управног одбора, а то представља огромну већину радника који су присутни на послу. (У то време знатан број радника био је на принудним одморима). Штрајкачки одбор од новоименованог Директора господина Пеиштерца захте-

11) Документација АСНС, Београд

ва да поступи по Закону и наложи расписивање избора за легалне и легитимне органе Предузећа.

Уколико изостане сарадња од стране Директора и до 04. 07. 2003. године до 12 часова не буду расписани избори за органе Предузећа – Штрајкачки одбор ће поставити питање одговорности директора због непоступања по закону. И ступиће у Генерални штрајк – до испуњења захтева.¹²⁾

Ипак, главно поприште штрајкачке борбе се преноси на јавна предузећа и друштвене делатности, у којима се држава јавља као послодавац. То је наставак тенденције испољене и у претходној деценији, условљене пропадањем националне економије и све већег броја предузећа. Све је већи број предузећа која не раде, или раде смањеним капацитетом, па штрајк у њима нема смисла, јер у условима када предузеће не ради, ни штрајк не може да нанесе озбиљнију штету послодавцу и принуди га да седне за преговарачки сто. Мали или никакви ефекти претходних штрајкова демотивишу запослене да организују и учествују у штрајковима, сматрајући да се и тако ништа не може променити. Дуго трајање кризе, ратови, сиромаштво, незапосленост, социјална несигурност, имају једну од најтежих последица на психолошком плану – схватање да је сиромаштво зла судбина, која је једноставно погодила огромну већину и да се против те зле судбине нема смисла борити. Поред тога, наставља се и још у већој мери испољава чињеница да једино штрајкови у јавним, инфраструктурним предузећима, којима се утиче на остваривање виталних јавних служби од значаја за квалитет живота грађана и функционисање друштва у целини, могу да дају неки ефекат.¹³⁾

У том погледу, једно од кључних попришта штрајкачке борбе после 2000. године налазило се у просвети, пре свега у основним и средњим школама. У протеклој деценији ни једна школска година није протекла, а да се у њој није догодила нека масовна штрајкачка акција. На то је утицао већи број чинилаца, између којих посебно треба издвојити следеће. Пре свега, просвета, а посебно запослени у просвети представљају једну од највећих економских и социјалних жртава транзиције у Србији. Просветни радници су у бившој СФРЈ представљали један од стожера средње друштвене класе, да

12) Документација АСНС, Београд

13) Милошевић Горан, „Економска криза као фактор угрожавања безбедности Србије“, Српска политичка мисао, 1/2011, Институт за политичке студије, Београд, 2011.

би са настанком кризе дошло до све већег сиромашења просветних радника, а напореда са тим и слабљења њиховог друштвеног статуса. То је неспорно био део укупног процеса сиромашења огромне већине припадника света рада, али и недовољне бриге политичких власти за материјални и социјални статус просвете и запослених у њој, неадекватне економске, развојне и пореске политике. Чак штавише, држава је у суочавању са све већим економским тешкоћама, често ишла „линијом мањег отпора“, смањујући зараде просветних радника. Наиме, држава је као послодавац свима онима који примају зараде из буџета (здравство, образовање, наука, социјалне делатности, државна управа, локална администрација и тсл) веома вешто управљала, или тачније речено манипулисала незадовољством запослених у овим делатностима, узимајући од једних и дајући другима. Наиме, када би незадовољство запослених у некој од наведених делатности достигло критичну тачку и када би радници и синдикати у тој делатности најавили или ступили у штрајк, држава је вршила прераспodelу буџетских средстава и привремено стишавала тренутно најризицијне и најоштрије појаве радничког незадовољства. Међутим, овај начин тренутног гашења пожара, који се сводио на повремено подизање зарада од неколико процената није могао дуго да траје, пре свега зато што су материјалне могућности су биле све мање. С друге стране, држава је схватила да свако, па и најмање излажење у сусрет захтевима штрајкача, храбри и подстиче запослене и синдикате у другим делатностима да се лате овог традиционалног радничког оружја.¹⁴⁾

Штрајкови у просвети карактеристични су по томе, што су оставили дубоке негативне последице на укупне резултате система основног и средњег образовања, пре свега, применом института „минимума процеса рада“, који се реализовао кроз скраћивање часова на тридесет, уместо четрдесетпет минута, колико они стандардно трају. У многим школама, по месец и више дана настава се одвијала на овај, некавалитетан начин, на шта су негативно реаговали чак и многи учесници штрајкова. Исто тако, ови штрајкови изазивали су велику пажњу и снажне, по правилу негативне реакције јавног мњења, али и крупне моралне дилеме међу актерима штрајкова и јавности у целини. Истини за вољу, мора се рећи да се захтеви штрајкача нису односили само на зараде просветних рад-

14) Косановић Р., Пауновић С., Вујасиновић-Дучић Д., *Пристојан рад*, Веће СССС, Београд, 2008.

ника, већ на решавање питања од значаја за укупни квалитет образовања у земљи.

У октобру месецу 2007. године догодио се штрајк који је паралисао иначе спор и неефикасан правосудни систем Србије. Предвођени Синдикатом запослених у правосудним органима Србије, у штрајк су ступили запослени у правосудној администрацији (стенографи, записничари, секретарице, службеници судске архиве и тсл.). То је практично значило потпуну парализу правосудног система, јер практично ни један судски процес није могао да се одржи без учешћа ових служби. Главни разлог штрајка је био понижавајуће лош материјални положај запослених у судској администрацији, што се и истиче у Прогласу овог Синдиката, којим се запослени у судској администрацији, али и други запослени у судовима, позивају на протест, који је одржан 30. октобра 2007. године. У поменутом Прогласу се, поред осталог, каже:

„И поред бескомпромисне упорности и свакодневног залагања представника Синдиката правосуђа Србије, Влада Србије није показала ни трунку слуха за материјални суноврат у коме се налазе запослени у правосуђу. Наиме, зараде правосудне администрације су више него понижавајуће и довеле су до угрожавања голе егзистенције, као и нарушавања међуљудских односа. Дана 5. септембра организовали смо радни дан испред Владе Србије, како би смо изразило своје незадовољство због тога. Међутим, до данас није удовољено оправданим захтевима запослених.

Уколико сте незадовољни, позивамо вас да се одазовете овом позиву, јер није часно оставити свој Синдикат, чији сте и ви чланови на цедилу. Синдикат чине сви чланови и дужност је сваког члана да за свој проценат дође и бори се. Ми смо схватили да зарада, ма колика је, није довољна да обезбеди личну храброст, али недопустиво ниска тера нас да се боримо како би вратили оно људско, а негде изгубљено достојанство.“¹⁵⁾

Појединачна и упоредна анализа ових и других штрајкова показује да се они све више померају ка политичкој сфери, у том смислу што су захтеви штрајкача, односно узроци њиховог незадовољства у све већој мери, отворено или прикривено политичке природе. Исто тако, уочљива је тенденција опадања ефикасности штрајкова, како појединачних, тако и штрајкова у целини. То на

15) Документација Синдиката запослених у правосудним органима Србије, Београд.

најконкретнији и највидљивији начин потврђује чињеница да се материјални и социјални положај припадника света рада није побољшао, упркос бројним штрајковима.

Међутим, то је условило радикализацију штрајкова, односно све чешће посезање за радикалним облицима изражавања радничког незадовољства, укључујући ту и акције које су по својој суштини аутодеструктивне, јер представљају атак на тело, здравље и животе штрајкача.

Пре свега, огромна већина штрајкова у овом периоду била је праћена јавним окупљањима пред зградама локалне самоуправе, Владе и Скупштине Србије. Може се рећи да је то био један од заједничких именитеља штрајкова у протеклој деценији. На тај начин су учесници штрајкова јасно означили ко су одговорни за њихово лоше материјално и социјално стање.¹⁶⁾

Исто тако, управо су 2007, 2008. и 2009. година карактеристичне по све чешћем прибегавању аутодеструктивним методама изражавања радничког незадовољства – штрајковима глађу, одсецању делова тела, најави масовних самоубиства.

Карактеристичан је у том погледу штрајк глађу у Текстилном комбинату Рашка у Новом Пазару. Реч је о некадашњем гиганту текстилне индустрије, који је био темељ економског развоја целог региона. Међутим, фабрика која није приватизирана, налази се у процесу перманентног пропадања, годинама фактички не ради, технологија је застарела и дотрајала, а унутрашњост фабрике личи на сценарио из Хичкокових филмова. Радници ове фабрике данас живе у крајњем сиромаштву, уместо плата примају обећања локалних и републичких власти, а доприноси за здравствено и пензијско осигурање нису им уплаћени 10 година. Јавност је доживела прави шок, када је лидер Удружења текстилних радника и вођа Штрајкачког одбора штрајка глађу, који је организован у мају 2009. године, у знак протеста пред камерама себи одсекао прст на руци. Тек тада су и политичари и јавност обратили пажњу и реаговали на оправдане захтеве штрајкача. После тога, уследила је претећа реакција учесника у другим актуелним штрајковима и јавним протестима – да радници убудуће неће сећи своје, већ прсте оних који су их довели у такву ситуацију.

16) Маринковић Д.: „Изневерена очекивања“, *Синдикални повереник*, 30.9.2008, Београд.

Darko Marinkovic

OCTOBER 2000-WORLD OF LABOUR IN FRONT OF THE CHALLENGES OF THE UNFINISHED REVOLUTION

Summary

It was expected and logical that after October the 5th 2000 social movements would take a different, better, more positive course, especially for those the most vulnerable - the members of the world of labor. However, soon after the 5th October events, workers and citizens continue to face the grayness of reality that is slowly changing. Interrupted transition continues but not nearly the pace that was expected and that was really possible. The term "lack of political will" is entering political life and it is increasingly used, in fact, this term euphemistically disguises the lack of political, professional and moral capacities of new government in order to achieve necessary social and economic reforms more effectively and at socially acceptable price.

Key words: world of labour, revolution, social protest, economic and social reforms, strikes, privatisation, corruption.

ЛИТЕРАТУРА

- Документација АСНС, Београд.
- Документација Синдиката запослених у правосудним органима Србије, Београд, 2010.
- Hadžić, I., „Rethinking privatisation in Serbia“, *Eastern European Economics*, 2002.
- Косановић Р., Пауновић С., Вујасиновић-Дучић Д., *Пристојан рад*, Веће СССС, Београд, 2008.
- *Криза и развој*, Зборник радова са истоименог научног скупа, Институт друштвених наука, Београд, 2009.
- Лична документација аутора текста
- Маџар, Љ., *Макроекономско планирање и тржишна привреда*, Савезни секретаријат за развој и науку, Београд, 2001.
- Маринковић Д., *Изневјерена очекивања*, Синдикални повереник, Београд, 2008.
- Маринковић, Д., *Компаративна студија мирног и конфликтног решавања радних спорова*, Агенција за мирно решавање радних спорова, Београд, 2009.

- Михајловић, С., Стојиљковић, З., Иванић, Г., Маринковић, Д., *Синдикални барометар 2001, 2003, 2005*, УГС „Независност“, Центар за проучавање алтернатива, Београд, 2005.
- Стајић Д., *Заблуде о социјалној држави*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Стојиљковић, З. : *Конфликт или дијалог*, ФПН, Swiss Labour Assistance, Београд, 2008.
- Upchurch, U., „Strategic dilemma for trade unions in transformation: The experience of Serbia“, *SEER*, 4/2006, Bruselss, 2006.
- Маринковић, Д., „Синдикати и политичке странке у транзицији“, *Политичка ревија*, 2/2009, Институт за политичке студије, Београд 2009

Resume

After 5th of October 2000, it was logic and expected, that social processes will move toward different, positive way, first of all for world of labour. However, in very short time after October 5th, maority of people is faced with disappointed reality, and very slow and uneficient process of changes. After one decade violently interrupted transition is continued, very slow, and hopes of ordinary people vere not realised. In political vocabulary and practice more and more is involved new term „lack of political will“. Essentially, it is eufemism, created to cover lack of political, ethic, expert capacities of political leadership to realise sucessfully necessary reforms, with socialy acceptable prise.

Workers strikes and other forms of workers struggle after 2000 with powre of facts, confirmed that economic, political and social reformes did not developed in expected way. In many aspects reasons for workers unsatisfaction are continued and increased. In comparison we can recognise same characteristics of strikes in period before and after 2000.

First of all is continued basic tendention of increasing of numbers of strike. Workers more and more often take strikes as tool of workers struggle. Sametime because of powerless fury, sometime because of desperation, sometime because they have not another way to protect own basic economic and social rights and interests, sometime under influence of political parties, rulling, and opositional to. It means that society has same level of conflictuality today, and before 2000. Unfortunately, any organisation (state, trade unions, police) has not sistematic datas about strikes. But, in accordance with informal sources in Serbia we have every day between 40 and 50 strikes. In other words,

we have every day about 50 conflictual, more or less social and political risk poents in Serbia.

One of strongest filds of social konflicts, including strikes after 2000 were conflicts concerning privatisation, or more preciselly criminal privatisation, process in which former „social property“ is transfered to hends of privileged group extremely reach people. Mentioned people become extremelly reach during Milosevic rull, but they very „sucessfully“ acommodated to new circumstances and new authorities.

The key chracteristic of strikes in period after 2000 is concentration of strikes in public services – education, health workers, police, etc. There are many reasons for it, but two most important are high concentration of labour force in public services, strong influence to public opinion, and less level of trade union members in private companies.